

NO65

NO65

Suur õgimine

Lavastaja Lauri Lagle
Kunstnik Laura Kõiv
Muusikaline kujundaja Hendrik Kaljujärv
Liikumisnõunik Mart Kangro
Tekstid Eero Epner

Kastutatud Thomas Bernhardi teost “Holzfällen” ja David Foster Wallace'i esseesid tennisemängu kohta, lisaks lauseid Bill Brysoni raamatust “Kõiksuse lühiajalugu” ja Piiblist
Inspiratsiooni saanud Marco Ferreri filmist “La Grande Bouffe” (1973)

Laval
Marika Vaarik
Eva Klemets
Priit Võigemast (Tallinna Linnateater)
Margus Prangel (külalisena)

Lavastuse väljatoomisel olid meile abiks Riho Heinmets, Edkar & Anna,
Laur Kaunissaare, Janno-Hans Arro, Uku Kristjan Küttis, Kaarel Kala

Aitäh Jadasson OÜ, Elbest Kaubandus OÜ, Smarten, Tallinna Kaubamaja,
Monton, Sangar, Selver, Raeoptika, Radisson Blu Hotel Olümpia,
OÜ Catering Service, MTÜ Uuskasutus, Bauhaus

Etendub ühes vaatuses

Esietendus 16. mail 2012 Tallinnas Teater NO99s

Lavastusala juhataja	Kairi Mändla
Pealavameister	Reigo Tammjärv
Lavameistrid	Risto Roosaar, Mihkel Tomberg, Ivar Villers
Inspitsiendid	Ülle Hertmann, Katrin Arendi
Rekvisiitor-butafoor	Eero Ehala
Grimm	Gristina Krüger, Kaia Pihlak
Heliinsenerid	Martin Hein, Raido Linkmann, Adrià Casas
Valgusinsenerid	Ants Kurist, Siim Reispass
Videoinsener	Tanel Ojasoo
Kostüüm	Moonika Lausvee, Anu Jääts
Õmblejad	Maimu Meritee, Sirje Kiil
Kava fotod	Tiit Ojasoo
Kava kujundus	Martin Pedanik
Kava koostamine	Eero Epner
Teatri direktor-loominguline juht	Tiit Ojasoo

“Suur õgimine” on saanud inspiratsiooni Marco Ferreri filmist “La Grande Bouffe” (1973). See on üks vastuolulisemaid 1970ndate aastate filme, kus mitmed “normaalse kino” tähed (nt Mastrello Mastroianni, Michel Piccoli, Philippe Noiret jt) mängisid iseenda nimede all tegelasi, kes on saabunud nädalavahetuseks maavillasse, et seal prostituutide seltsis aega veetes ennast surnuks õgida. Groteskse huumori, misantroopsete hoiakute ja looritamata seksuaalsuse tõttu tekitas film puritaanlikumas seltskonnas väiksemat sorti skandaali. Tuntud on kaadrid Cannes’i filmifestivalilt, kus trepi peal keset rahvasumma seisev Ferreri lehvitab rõõmsa näoga publikule, kellest paljud viilistavad ning üks prillidega proua trügib kaamera ette sõnumiga “Scandale! Scandale!”. Ometi pälvis film samalt festivalilt filmikriitikute auhinna ning tänaseks on sellest kujunenud üks omaaegse kinomaailma tähtteoseid, mida hinnatakse tänu tema ebakonventsionaalsele süžeele, ausale näitlemislaadile ning kinematograafilisele nõudlikkusele. Kuigi filmi kohta on ilmunud nii mõnedki käsitlused ja analüüsid, on kuni tänaseni peetud suhteliselt kõrvaliseks fakti, et Ferreri film ammutas inspiratsiooni tõsielusündmustest¹. 1940ndate aastate alguses ületas okupeeritud Prantsusmaal ühe kohaliku ajalehe uudiskünnise teade kolmest mehest, kes oli leitud surnuna Bretagne’ist Saint-Brieuc’ lähedal asuvast maamõisast. Surma ümbritsesid esmapilgul mitmed kummalised asjaolud: mehed olid suhteliselt noored (kaks meest oli 38, üks 42), heal järjel ning ühiskonnas kõrgelt hinnatud sotsiaalsetel positsioonidel, mõisast ei suudetud hoolimata põhjalikest otsimisest leida mingeid märke sissetungimisest või millestki, mis oleks võinud viidata meeste vägivaldsele surmale, kuid samuti ei viidanud miski ka ühisele enesetapule (mis oleks toonasel Prantsusmaal olnud äärmiselt ootamatu). Nii tundus uurijatele, et mehed olid kummalise kokkusattumuse tõttu lihtsalt samaaegselt surnud ning edaspidi keskenduti kokkusattumuse põhjuste uurimistele. Kuna mõisast leiti ohtralt sööke ja jooke ning köögis, tubades ja terrassil oli märke ülirikkalikust pidusöögist, kahtlustati esmalt toidumürgitust (või ka tahtlikku mürgitamist). Kuid kuigi lahkamisel ei leitud võimalikust mürgitusest jälgegi, tõi surnute lahtilõikamine müsteeriumisse ometi teatud lahenduse: arstide sõnul olid kahel mehel lõhkenud maod, ühel aga üles ütelnud süda, ning üksmeelselt märgiti kõigi surma põhjuseks kummaline, kuid ometi ainuke vähegi vettpidavate tõenditega järeldus: kolm meest olid ennast surnuks õginud.

See väike uudisnapp jõudis ka suuremate päevalehtede külgedele, kuid edasise uurimisega (näiteks meeste motiividega) ei soovinud okupatsioonijõud tegeleda, kuna kollektiivne surmaminek mõjus ärevatel aegadel peaaegu et vastupanuaktina ning seetõttu püüti sündmus pigem maha vaikida.

1960ndatel aastatel, mil Ferreril tekkisid lähemad sidemed Prantsuse kinoringkondadega, tutvustas talle toimunut legendaarne produtsent (kes produtseeris hiljem ka “La Grande Bouffe”) Vincent Malle. Loomaarstina

1 Allolev põhineb Michael Knighti artiklil “La Grande Bouffe: Sources of Inspiration and Legacy” (2011) veebiajakirjas www.cinematique.com.

töötanud Ferreri, kes oli tuntud misantroop, vaimustus loost muidugi koheselt, enese teadlik surnuksõgimine kui loomaliike ihade kultiveeritud käibesse toomine kõrgtsiviliseeritud kontekstis paelus teda ning ta palus oma assistentidel koguda veidi rohkem taustainformatsiooni (kuigi lõpuks ei jõudnud sellest filmi midagi). Nii leidsidki usinad filmitudengid (teiste seas mh Michel Blanc, prantsuse filminäitleja, kes on korduvalt mänginud hüpohondriliste kalduvustega inimesi) kiiresti üles kõigi meeste perekonnad ning see, mis oli omal ajal jäänud tegemata politsei ning ajakirjanduse poolt, kaevati nüüd välja viie-kuue tudengi uurimistöö tulemusena.

Esimesena jõuti sündmuspaiga omaniku perekonnani. Maamõis Saint-Brieuc' lähedal kuulus endiselt samale suguvõsale, kuid oli pärast traagilisi sündmuseid koheselt välja üüritud ning viimased paarkümmend aastat oli seda kasutatud Belgia suursaadiku suvise residentsina. 1940ndate algul kasutas perekond mõisa sageli, meri ei asunud kaugel mõisas oli isegi väike veiniköök, kus valmistati põhjapoolsetele piirkondadele iseloomulikku veidi hapukat ja lakoonilise järelmaitsega veini. Seda oli joodud ka tollel traagilisel mitmepäevasel orgial (kohtuarsti sõnul ei saanud vein siiski saatuslikuks, tegemist ei olnud kindlasti alkoholist tingitud mürgitusega, kuna "neelamisrefleksi häirest tingitud närvikudede kahjustumist ei olnud toimunud"), millest perekond oli üllatuslikul kombel valmis meelsasti rääkima. Nende jaoks oli tegemist sellega, mida kahtlustasid ka okupatsioonijõud - vastupanuaktiga, peaaegu et sangarliku teoga, mille idee autoriks peetid üksmeelselt perepoeg Jean Luc Shulerie'd, hiilgava hariduse saanud advokaati, kelle hiiglaslik foto rippus tema lese (ja uhkelt leseks jäänud) Pariisis asuva korteri elutoas. Shulerie oli norges 38-aastane, ta töötas ühes Prantsusmaa suurimas advokaadibüroos suhteliselt tõenäoliselt peetud väljavaatega saada 10-12 aasta pärast seal osanikuks. Tema erialaks olid peamiselt erinevad majandusalased kohtuvaidlused ning sugugi väikeseks ei saa lugeda tema teeneid 1930ndate kriisi tagajärgede likvideerimisel, mil kümned suured ettevõtted suutsid ajada ennast jalule. Shulerie perekonna sõnul oli mees lähtunud alati rahvuslikest huvidest: ta kasutas Prantsusmaa põhiseaduses leiduvaid võimalusi ning neid osavalt tõlgendades pakkunud kohtutele välja "rahvusliku hüve" põhimõtte, mille järgi muutus 7. distrikti kohtusaalides 1930ndatel nii mõnigi veini- või kosmeetikaäri sama oluliseks rahvuslikuks väärtuseks nagu keel või vein ise. (Kuuldused, nagu oleks Shulerie saanud ettevõtetel vastutasuks mitte ainult õiglase honorari, vaid ka varjatud osaluse, lükkas perekond raevukalt tagasi juba enne nende kuulduste mainimist.) Vahetult enne toda pidusööki (just nii nimetas seda orgiat lahkunu lesk) oli Shulerie saanud aga ootamatult kohustuse esindada kohtus üht Saksa masinaehituse hiidu, kes soovis Aafrika-suunaliselt turult välja süüa oma Prantsuse konkurenti ning otsitud süüdistustega ja keskviimu agaral toetusel oli ta asunud otsustavale rännakule, mille esiridades oleks etturina pidanud marssima ka Shulerie. Kohtuotsus oli ette teada ning tulise patrioodina tuntud Shulerie otsustas koos lähimate sõpradega valida vabatahtliku surmamineku, lootes, et tema

tegu innustab kaaskodanikke kui mitte relvi haarama, siis vähemalt oma igapäevases tegevuses aktiivset vastupanu osutama. Selline oli Shulerie perekonna versioon juhtunust, ette kantud ja lõhnavate kätega üle antud kadunud advokaadi lese poolt. "Nad ei öelnud kellelegi mitte midagi. Nad lihtsalt läksid. Me oleme tema üle väga uhked."

Shulerie suguvõsa poolt antud selgitus tundus tugeva juhtniidina ning järgmiseid vihjeid otsima asudes keskendusid agarad filmitudengid sarnaste motiivide otsimisele. Kuid - oma suureks üllatuseks nad ühtegi säärast motiivi ei leidnud. Teine orgial osalenu, 42-aastane helilooja Francois Piccard, oli elanud vaikset poissmeheelu, pühendudes täielikult oma loomingule. Tema elu oli sedavõrd tasane, et selle pühalikku vaikust ei olnud hakanud segama ei naisterahva tõtakad korraldused ega laste naer ning tema lahkumist jäid saatma vaid toatäis pabereid, mille Piccard'i leinast murtud vanemad olid pärast Rahvusrhiivi ja Linnaarhiivi eitavaid vastuseid andnud üle konservatooriumi raamatukogule, lootusega, et kunagi leiab mõni innukas muusikatudeng nende seast geniaalse või vähemalt väga hea prelüüdi, oratooriumi või viiulikontserdi. Ent kui Blanc ja tema kaaslased sorteerimata paberihunniku esimest korda oma käte vahele võtsid, oli selge, et ühegi muusikatudengi fantaasia ei olnud ulatunud nii kaugele, et hakata omaaegse õppejõu isiklikust arhiivist otsima midagi, mis nende professoreid võiks vaimustada. Paberilehed olid tolmuised ning värskeltpressitud põidlajäljed esimesed märgid inimese kokkupuutest Piccardi loominguga. Pabereid tõtakalt sorteerides sai selgeks kaks asja. Esiteks: Piccard ei olnud kuidagi seotud vastupanuliikumisega, tema huvi poliitika vastu oli olematu ning ühiskondlikud valupunktid ei äratanud temas põlgust või ärritust ega isegi ükskõiksust, vaid neid ei olnud Piccardi jaoks lihtsalt olemas. Teiseks: Piccard oli nartsissist. Ta mitte ainult ei elanud oma loomingule, vaid elas läbi oma loomingu. Väljaspool seda ei olnud teda olemas. (Või vähemalt ei suutnud ta iseennast väljaspool oma loomingu ette kujutada.) Lisaks heliteoste üleskirjutustele leiti ka mitmeid tema luuletusi, nt

Ma ei taha praegust hetke igavikustada.
Ta on sellisena küllalt hea,
oskan minagi ta enda omaks teha.
Praegu valgus liigub

Kuid enim pakkusid huvi ühele noodipaberi servale kritseldatud read:
Sel mehel päästa paluti maailm oma surmaga,
kui tõuseks ta ja küsiks: miks?, kes oskaks vastata?

See oli ainuke märk, mis seletas mingilgi moel Piccardi sattumist tolle pidusöögilaua taha 300 kilomeetri kaugusel tema toast. Miks ta sinna läks? Oli see pelgalt maailmavalus poeedi vabasurm? Või olid siin mingid "isiklikud" põhjused - isegi kui neist puuduvad igasugused märged? Oli see *tristesse*, kurbus ja kohanematus, mis viisid Piccardi nii kaugele, või

õnnestunud õppejõukarjääri ja läbikukkunud loomingulise karjääri vastuolu? Ei jätnud ju ükski kolmest mehest maha ka mingeid märkmeid, mitte mingisuguseid hüvastijätukirju või selgitusi, ainult mõistatustest koosneva pusle, kus iga soovija võis valida endale meelepärase tüki ja selle laua peale panna, jäädes puutumata küsimusest, kuidas nende tükk võiks tervikusse sobida, kuna tervikut lihtsalt ei olnud. Asitõendite arhiiviski olid vaid mõned fotod sündmuspaigalt, mõned suvaliselt võetud esemed, millelt oli püütud edutult leida võõraid näpujälgi, ja Piccardi pintsaku taskutest leitud rongipilet - muidugi ühe otsa oma. See oli kõik.

Kolmas surnuksõginu oli Leos Villepain. 38-aastane ajaloolane, sarnaselt Piccardile õppejõud, kuid tunduvalt edukam - keskaegse Euroopa professor, tõeline nutipea, kelle raamatud olid 1920ndatel kohustuslik lektüür kõigile ajaloo huvilistele. Kui ta oleks elanud mõned aastakümned hiljem, oleks temast saanud ilmselt edukas telektor: nägus, vaimukas ja ootamatuid seoseid loov Villepain oli oma ajastu staarteadlane (ning muidugi ka teatud määral *playboy*, kelle kolm abielu said kõik ajalooks enne aasta möödumist), muinasjutuvestja ja ometi ka tõsiseltvõetav teadlane, kelle uurimused keskaegste matuserituaalide (!) kohta avardasid tunduvalt arusaamist kogu keskaegse mõttemailma kohta, mida hakati nüüd esmakordselt pidama küll mitte veel samaväärseks hindajate endi omaga, küll aga piisavalt väärikaks, et selle vastu võiks huvi tunda. Villepainil oli neli last, kõik sündinud peaaegu päevase täpsusega iga nelja aasta tagant, ning ühel päeval istusid nad kõik - vanimast noorimani - uudishimulike filmitudengite ees. Miks nende isa seda tegi? Ei tea. Muidugi oli see kõigile šokk, joviaalsetelt inimestelt oodatakse maitsetusi, familiarisust ja pealiskaudsusest tingitud ülbust (mida Villepain kõike ka esindas), kuid mitte enese vastu suunatud vägivalda. Oli ta õnnetu? Mitte rohkem kui kõik teised. Kas tema karjäär oli seisma jäänud? Ei, vastupidi, see kogus üha suuremaid tuure. Võib-olla ei tulnud ta sellisel juhul toime kuhjuvate pingetega? Võib-olla, kuid vaevalt. Ta ei teinud kunagi midagi, mida ta ei tahtnud. Seda nii teaduses kui eraelus. Kas me võime korraks ringi vaadata tema raamatukogus? Palun väga, kuid vaevalt te sealt midagi leiate. Siin on võti, isa päevik on kirjutuslaua all paremas sahtlis, kuid see on väga igav lugemine.

Lastel (kellest nüüdseks olid saanud küll kodutarvete äri juht, näitleja, bioloog ja hotellipidaja) oli õigus. Päevik, mis oleks võinud ju anda vastuse kõigele, oli pigem iganädalane ülevaade majapidamisest ja selle ülalpidamiseks tehtud kulutustest. Kiretu numbrite jada vahele olid kleebitud mõned tšekid ning lakoonilised laused, kus võeti kokku abstraktse inflatsiooni jäljed ühe konkreetse inimese elus. Villepain oli oma päevikus kuivik, igav inimene, raamatupidaja hingega tähenärija, kadekops ja ihnusko. Oli raske ette kujutada, et selline mees oleks võinud oma rahad panna säärase pidusöögi alla, millest ei töotanud tõusta käegakatsutavat tulu (isegi vastupidi). Pilt ühe mehe kurvakstegevalt

väiklasest konfliktist välise sära ja seesmise tühjuse vahel kestis päeviku päris viimaste lehekülgedeni, kuni sealt pudenes välja kokkumurtud leht. Lahtivoltides osutus see mingist ajaloolasest raamatust väljarebitud leheks, kus naiivsete illustratsioonidega oli kujutatud alasti pärismaalasi (niuded siiski sobivalt kaetuks viirutatud), kes tantsisid ühe jala peal ning hoidsid oma käes kanakoibi, mune, õunu ja veel mingeid raskesti väljaloetavaid esemeid. Tantsides olid nad moodustanud ringi, ringi keskel lõõmas aga naeruväärselt madal lõke, mis näis põlevat otse kivide peal. Illustratsiooni kõrval oli aga järgmine tekst.

“... kokku. Ühiselt oodatakse öö algust (seda seoses Kuuga seotud ebausuga, mida puudutasime ptk-s 3.2). Pimeduse saabudes süütab Valvur lõkke. Lõkke süütamiseks kasutatakse eelmise aasta lõkkest jäänud kuivanud sütt. Lõke tehakse alati sama koha peale. Valvuri märguande peale moodustavad kohaletulnud ringid. Kõige välimise ringi moodustavad poisid (kuni 15. eluaastani) ja eunuhhid, nendest järgmine ring sissepoole on naised, seejärel täiskasvanud mehed ja lõkkele kõige lähemalasuvas ringis seisavad Viimased. Neid ei ole kunagi üle viie ja mitte kunagi paarisarv. Pärast ringide moodustamist hakkavad välimised ringid vaikselt ümismema, paisutades oma kummalised kurgust tõusvad helid isegi midagi laulu sarnaseks. Võimalik, et nad on uimastatud, sest enne ringi asumist liigub kõigi kohalolijate vahel ringi karikas, millest kõik joovad. Võõramaalasele (st meile) on joomine keelatud, seetõttu oskame uimastatust hinnata vaid väliste tundemärkide järgi. Kõige esimesena ulatatakse Viimastele meloneid, seejärel teisi puu- ja juurvilju. Söömise vahepeal juuakse vett. Süüakse ühes rütmis. Teisel päeval...” Lehekülg lõppes.

Jäänud on veel viimane küsimus. Mil moel need kolm meest üksteist tundsid? Kõik sugulased tunnistasid, et alles traagilise nädalavahetuse järel kuulsid nad esimest korda meestest, kes nende lähedasega koos oli otsustanud surma minna. Mitte keegi Shulerie lähedastest ei olnud kuulnud Piccard’ist ega Villepainist, Villepaini lapsed raputasid pead, kui nende käest küsida teise kahe mehe kohta, ning Piccard’il ei olnud alles enam ühtegi sugulast, kelle käest küsida. Nii jäävad Ferreri filmile inspiratsiooni pakkunud sündmused saladuseloori taha. Mil moel jõudsid need kolm meest ühel ja samal päeval ühte ja samasse kohta? Mis neid sidus? Kuidas nad suhtlesid? Kuidas jõudsid otsusele? Ennekõike jääb aga lahenduseta kõige igavesem küsimus: miks? Miks nad seda tegid? Oli see vastupanuakt, absoluutsesse üksindusse siirdumine või ajaloolise rituaali ebaõnnestunud (või õnnestunud?) taaselustamine? Või läks lihtsalt üks öhtusööki nihi, suutäis järgnes suutäiele ja...? Me ei tea seda ja tundub, et ei saagi kunagi teada. Unustamine ja teadmatus nihkuvad iga aastaga üha rohkem selle sündmuse ette - nagu varjutavad pilved maastiku, kui me sellest üle lendame. Kõik, mis sellele sündmusele võiks hinge anda, taandub peatselt kiretute kirjelduste ja tuima politseiraporti kantseliitliku keele ees, mis annab meile teada:

“Elutuba. Keskel pikk laud, ääres toolid (viis). Laua peal mitmed söögid, mitmed neist poolikult söödud. Märke sissetungimisest või vägivallast ei ole. Laud kaetud viisakalt, vastavalt kommeteale. Kaminas on tehtud lõket, dokumentide vms põletamise märke ei leitud. Aknad suletud seestpoolt. Raamaturiulid läbi otsitud. Lauanõud konfiskeeritud (laboriuuringud). Näpujäljed võetud: lauanõud, laud, tool, ahjuroop, grammofon ja plaat grammofoni peal, uksepiit, ukse käepide.”

roheliste servadega
tiik on kasvand sambla sisse
nagu plaat
puud tõusevad üles
igas kaares
ja ümberringi on habemeta vanaduse lõhn
kas te ei tahaks samamoodi lõhnata

me tahame samamoodi lõhnata
aga vee lõhn on tugevam kui meie
ta on niisama tugev nagu valgus puude all
ja tuul latvade kohal
kas me oleme selles süüdi

ei me ei ole süüdi
valguses ja tuules
aga me oleme süüdi selles
kui meil on hirm
ja kui me saame nii vanaks
et kõike peab käega katsuma

me oleme süüdi selles
kui me ei mõista
ütleva mida ma peaksin tegema

ja sa ütled
ja ikkagi naeratad

Hasso Krull

Teater NO65, Sakala 3, Tallinn
www.no99.ee

